

соціальні зв'язки. Від того, якими вони будуть, залежить прийняття або відторгнення дитини дитячим середовищем. Тим не менш, значення ровесників для дитини в цьому віці невелике і ставлення молодших школярів не залежить від успішності й поведінки.

Емпатія позитивна якість особистості, яка починає формуватись від народження і продовжується в процесі соціалізації та вважається важливим чинником особистісного розвитку. Першими вихователями стають батьки, саме вони закладають фундамент моральності, емпатійності. Після вступу дитини до школи, до цього процесу приєднуються педагоги й психологи.

Особливу увагу батькам й всім учасникам навчально-виховного процесу, на нашу думку, треба звертати на те, як дитина розуміє стан іншої людини і як реагує на нього (емоційний компонент), тому що, важливим є не тільки співчуття негативним емоціям, а й «співрадість» позитивним емоціям іншої людини. Для цього потрібно створити правильні, сприятливі умови формування емпатії у дітей та слід знати той рівень, який вже існує, і на основі отриманих знань шукати нові форми та методи позитивного впливу з метою виховання в них людяності, здатності до співчуття, налагодженню гуманних взаємин, альтруїстичного стилю поведінки у підростаючого покоління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л. С. Проблемы развития психики / Под ред. А.М. Матюшкина // Собр. соч. в 6 т. / Л. С. Выготский – М.: Педагогика, 1983. – 368 с.
2. Гаврилова Т. П. Эмпатия и ее особенности у детей младшего и среднего школьного возраста: Автореф. дис. ... канд. психол. наук.: 19.00.07 / АПН НИИ общей и пед. психологии – М., 1977. – 23 с.
3. Журавльова Л. П. Психологія емпатії // Монографія // Журавльова Л.П. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2007. – 327 с.]
4. Емпатійний розвиток дитини / Упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 182 с.
5. Кайрис О. Д. Развитие эмпатии в профессиональном становлении студентов высших педагогических учебных заведений: Дис.канд.психол.наук: 19.00.07. – К., 2002. – 223 с.

Марценюк М. О.

кандидат психологічних наук,

старший викладач кафедри психології

Мукачівський державний університет

м. Мукачево, Закарпатська область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ СЕНСОРНОГО СПРИЙНЯТТЯ ДІТЕЙ-АУТИСТІВ

Вивчення специфіки такого різновиду психічного дизонтогенезу яким є аутизм бере свій початок з 90-тих років ХХ століття. Пошук першопричин і логіки аутичного розвитку дало змогу виявити «первазивний» (наскрізний або

спектральний) характер цього порушення (L. Wing, E. Ornitz, B. Hermelin & N. O'Connor, F. Volkmar, H. Tager-Flusberg, C. Lord) та думки, що аутизм починається на усіх рівнях психічної організації дитини.

Такого бачення дотримуються й українські дослідники, які займаються проблематикою аутизму (Багрій Я. Т., Марценківський І. А., Островська К. О., Романчук О. І., Смоляр Г. Г., Тарасун В. В., Хворова Г. М., Чуприков А. П., Шульженко Д. І. та ін.). При цьому слід зазначити, що на сьогодні немає загальноприйнятих теорико-методологічних підстав стосовно вивчення особливостей порушень різних структур та функцій психіки у разі аутизму, а також – взаємозв'язку між ними [4].

Сучасні уявлення щодо причин і механізмів розвитку аутичного порушення розвитку базуються на численних даних, які свідчать про наявність вираженої патології на різноманітних рівнях організму, від психічного та нейрофізіологічного до нейрохімічного й анатомічного, а також – на результатах генетичних досліджень. Варто зазначити, що й донині немає єдиної концепції щодо чинників виникнення аутизму. Відомо, що в етіології та патогенезі цього розладу важливу роль грають генетичні й біологічні чинники (зокрема органічне ураження головного мозку внаслідок хромосомних або метаболічних порушень). Йдеться також про те, що появі ознак аутизму у віці до 2-2,5 років нерідко передують:

- різні патології вагітності;
- родові травми, асфіксія під час пологів;
- чинники, що діють після народження [4].

У психології та педагогіці процес засвоєння навколишнього світу через відчуття і сприйняття називається сенсорним розвитком і його мета – допомогти дитині легко та приємно досліджувати свій сенсорний світ, і поступово підготувати його до оволодіння більш складними навичками.

Важливу роль у розвитку дітей-аутистів відіграє сенсорна система. Але вона у них, як правило, працює частково, так як багато її функцій не включені. Тому при аутизмі у дітей можна спостерігати:

- фрагментарне сприйняття зовнішньої інформації, так як вони не можуть відтворити цілісну картину всього, що відбувається навколо них;
- значні труднощі під час одночасного сприйняття інформації (якщо чує, то не бачить, або ж навпаки);
- зниження або збільшення порогу чутливості до зовнішніх подразників (неможливість чути звуки або дивитися на світло або їх повне неприйняття).

Сенсорний розвиток дітей раннього віку відбувається завдяки мозку, що активно розвивається. Саме в ранньому дитинстві так важливо для малюка накопичити знання про зовнішні властивості предметів: форма, колір, розмір, запах, смак і т. д., що важливо для подальшого розвитку його пам'яті, мови і мислення. Метою сенсорного навчання не є машинальне запам'ятовування назв квітів або форм, але формування умінь використовувати загальноприйняті зразки при оцінці властивостей предметів і речовин.

Суть сенсорного розвитку дитини полягає в тому, що процес сприйняття проходить шлях від простого до складного, і тільки засвоївши початковий етап, дитина може просуватися далі.

Провідна роль в сенсорному вихованні дітей відведена дорослим, але також важливо, щоб сам малюк відчував свою значимість і участь. Ігри на розвиток сприйняття дітей є невід'ємною частиною сенсорного навчання. Саме граючи, дитина здобуває необхідний досвід.

1. Ігри з геометричними фігурами. Знаходження потрібних фігур серед інших, розподіл фігур по кольором або розміром, складання картинки з фігур.

2. Ігри на визначення розміру. Ігри на наслідування.

3. Ігри на сприйняття. Можливість доторкнутися дитині до різних по відчуттях предметів – махровий рушник, жорстку губку, папір, що шурчить [3].

Добре розвинена сенсорна система потрібна як для когнітивного, так і для соціального інтелекту, які головним чином і визначають успіх у нашому світі. Сенсорний розвиток починається ще в період вагітності матері і закладає основи для розвитку наших складніших навичок, таких як крупна і дрібна моторика, а також мова і спілкування.

Можна сказати, що наша сенсорна система складається з семи частин:

1. *Вестибулярна система (баланс і рух)*. Це найпотужніша з сенсорних систем, їх основа, хоча саме її люди усвідомлюють менше всього. Вестибулярне відчуття – це тривимірне позначення «ви тут», яке дозволяє нам відчувати позицію тіла по відношенню до землі. Вестибулорецептори розташовані у вестибулярному апараті у внутрішньому вусі, вони передають інформацію про те, де ви знаходитесь по відношенню до землі і інших об'єктів.

2. *Пропріорецептивна система (положення тіла)*. Це система усвідомлення свого тіла, яка повідомляє, де знаходяться одні частини нашого тіла по відношенню до інших і як вони рухаються один відносно одного. Проблеми у функціонуванні цієї системи зазвичай пов'язані з проблемами функціонування тактильної і вестибулярної систем. На пропріорецептивні рецептори чинить стимулюючу дію глибокий тиск, який заспокоює нервову систему.

3. *Тактильна/дотикова система (доторки)*. Це наші відчуття від дотиків, які говорять вам, що саме контактує з вашим тілом і повідомляють інформацію, що стосується болю, тиску, температури, руху, розміру, текстури і форми. Тактильна система у свою чергу включає ще дві системи – захисну і розпізнавальну. Захисна система попереджає нас про потенційно небезпечних діях, таких як сидання ні шкіру комара або ледве помітний дотик незнайомця, що підійшов до нас ззаду. Розпізнавальна система – частина вашого дотику – дає нам інформацію про фізичні властивості об'єктів, і яким ви торкаєтесь або які торкаються до нас, а також про місце дотику, температуру і тиск об'єкту, що нас стосується.

4. *Слухова система*. Це відчуття, які дозволяють вам сприймати і розпізнавати звуки, а також визначати їх джерело. Рецептори цієї системи знаходяться у внутрішньому вусі і ділять частину нервових волокон з вестибулярною системою. Підвищена слухова чутливість, або слухова гіперчутливість, – одна з ранніх причин тривоги батьків, дітям яких ставлять неврологічний діагноз (аутизм, синдром Аспергера або труднощі обробки сенсорної інформації).

5. *Зорова система*. Це відчуття, що надають нам інформацію про колір, форму, відстань об'єктів один від одного, а також про рухи об'єктів і людей. Ваші очні м'язи контролюються вестибулярною системою.

6. *Смакова система*. Одна з двох хімічних систем органів чуття. Дозволяє відчувати смак: визначати хімічні елементи в їжі, вона дає нам інформацію про

те, що потрапляє нам до рота. Так вже співпало, що природні хімічні елементи, приємні на смак, разом і їстівні.

7. *Нюхова система.* Друга з двох хімічних систем, така, що відповідає за розпізнавання запахів. Уловлюючи хімічні елементи в повітрі, вона реєструє і сортує інформацію про запахи, які нам зустрічаються. Так само як і з їжею, хороші запахи часто означають безпеку. Частина вашого мозку, яка займається аналізом цієї інформації, має прямий нейронний зв'язок з лімбічною системою (емоційним центром мозку). Більшість людей з аутизмом мають підвищену нюхову чутливість.

Усі ці почуття залежать один від одного і інтегровані один в одного. Таким чином, проблеми з функціонуванням однієї системи швидше за все вплине на функціонування усіх інших. Наприклад, якщо дитині складно координувати рухи, вона, можливо, буде відчувати утруднення із сприйняттям зорової інформації, що буде заважати їй в майбутньому, як от в школі списувати з дошки або читати текст в підручнику. Складнощі у функціонуванні цих систем можуть вплинути і на соціальні навички дитини, адже інформація про те, як тіло відчуває себе в просторі і взаємодіє зі своїм оточенням, потрібна для того, щоб людина могла відчути себе безпечно в нових обставинах і при спілкуванні з новими людьми. Якщо дитина є гіперчутливою до доторків, то вона, швидше за все, випробуватиме складнощі в оволодінні навичками дрібної моторики, пов'язаної з розвитком інтелекту і навичок самообслуговування [2].

Незважаючи на те, що до 80% дітей с аутизмом – інваліди, інвалідність, як така, може бути знятою. Це може відбутися завдяки правильно організованій системі корекційної допомоги. А виключна різноманітність спектру порушень та ступеню їх важкості дозволяє обґрунтовано вважати навчання та виховання дітей з аутизмом найбільш складним розділом корекційної педагогіки, оскільки діти з неврологічними проблемами зазвичай не відповідають загальнови-знаним параметрам вікового розвитку.

Психіатр, невролог, психолог – це фахівці, до яких потрібно звертатися в першу чергу для діагностики психічного розвитку дитини. Не зайвою стане консультація генетика, епілептолога, гастроентеролога. І тільки в разі коли буде чітко встановлено, в яких сферах розвитку мають місце порушення, спеціаліст може розробити систему медичної та психолого-педагогічної допомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Развитие основных навыков у детей с аутизмом: эффективная методика игровых занятий с особыми детьми / Тара Делани; пер. с англ.. В. Дегтяревой; науч. ред. С. Анисимова. – Екатеринбург: Рама Паблишинг, 2014. – 272 с.

2. Скрипник Т.В. Феноменология аутизму: Монография / Т.В. Скрипник – К.: Видавництво «Фенікс», 2010. – 320 с.

3. Сенсорний розвиток дітей. Режим доступу: <http://wjournal.com.ua/sensornij-rozvitok-ditej.html>.